

Emlékek Szegedemről

A trencskó

Trencskómat *Rózsika* szentem varázsolta újjá azon az őszön, hogy továbbra is abban járassak a székekkel s asztalokkal már fölszerelt gimnáziumba. A kétszemélyes íróasztalok a kikiáltott *Köztársaság* gyártmányai voltak. Azaz: egységesek.

A székek? Még nem. Azt mesélte jóanyámnak valaki, hogy a lányiskola dísztermének berendezéséből kérte kölcsön a szedett-vedett kollekciót Marci atya, a tan-rendház anyag-felelős pátere. Ő nálunk a természettant tanította.

„Ésszel fiam, vagyis ész nélkül” — e mondás volt tan-metodikájának alaptétele. Oktatása a feleltetésen kívül a maga részéről a szunyókálásból állott. Alibinek kihozatta a hosszú Bajza Öcsivel a szertárból olyik spirituszos embriót vagy férget. (Néha szétszedhető óriásbibéjú *papundekli*-növényeket.) Letétette a katedra szélére a rusnya jószágokat, hogy ne is lássa. Feleltetés után érkezett el a legrosszabb aznapi jegyet produkáló osztálytársunk ideje. Az atya parancsára — hogy legalább ettől okosodjék — a kis Brehmből a kicsengetésig többször felolvashatta a bemutatott gusztustalanságra vonatkozó tudnivalókat. Magam egyszer a galandférget az osztálykönyv felett adtam elő négy egész egynegyedszer, miközben páter Marci az igazak álmát bólogatta.

Csúffá tett trencskóm újjávarázsolója, a környékünkön házivarrásból élő Rózsika sem kotolt mindig éberen a javítani való ágyneműk, ingek-gatyák és szegetlen zsebkezdőnek valók halmain. Ha ebéd után hosszabb időre abbamaradt udvari szobánkban a Singer varrógép kattogása, én pedig a lesúrolt konyhaasztalon preparáltam a (még mindig) francia szavakat, bejárónéni valahányszor megjegyezte szidolozás közben hosszasan rám kacshintva: „Rózsika szentemnél megint voltak az icaka, bruhahahá.”

Hogy kik zavarhatták Rózsikát *icakabruhá* (haha), azt valójában csak a következő hűsvétkor tudtam meg, félig-meddig biztosan. A később megjavított, ám eleinte utált trencskó nélkül a szertáros Bajza Öcsivel elmentünk hozzá is locsolkodni a Vitéz utcába. Legalább hat korosodó férfi üldögélt ott a Rózsika kapualjából nyíló egy nagyszoba-alkóvos lakásában. Feltűnően kényelmes *fontójokba* süppedtek. Ketten sakkoztak egy szétnyitható, zöld posztós kártyaasztalon, s metszett kápicáikból zöld színű *likvidet* hörpintgettek. Ez volt a híres mentalikőr. Belőle — a férfitárs biztatására — mi is felhajtottunk három adagot. Mondhatni, ész nélkül, de nem épp nagy ésszel. Hazamenet ennek okából megtapasztalhattam a Brehmből ismertetett galandféreg működését a — pozsonyi kifiktől s más pancslikőröktől háborgó — hasamban.

Rózsikától kiszédelegve mondta el bizalmasan a túlkoros Bajza Öcsi, hogy családilag közös varrónőnk régóta özvegyen él. Gyereke (ugye) sose volt. Férje frontonmaradása után *valamennyi* most látott iparosember közül próbálja kiválasztani az igazit. „Csakhogy...” — kacshintott ismerősen a már legénytolladzó Öcsi, akár bejárónéni a szidolozáskor. — „Csakhogy?” „Csakhogy a Rózsika *speciál* nekem bevallotta, hogy ő még mindig a kiskakasokat szereti. Mert mit kezdjen a vén kappanokkal, akik nem kellettek még a halálnak se, mármint a háborúba.”

Hogy milyen körülmények közt tette Öcsinek e kijelentést Rózsika, az egyelőre nem lett világos. Ám ezek után hamarosan meglepetve tapasztaltam, hogy mikor ugyanó nagyzebes *ingkabátot* varrt nekem egy (dohányszin) függönyből, a mértékvetélnél csakúgy sütött a keze. Lehetett akkor harminchét-harmincnyolc éves; pici, fehér bőrű, kunkoros hajú, törökfeke asszonyka.

Ami a trencskót illeti, azzal még negyvenhat őszén történt a baleset. Akkortájt tintát is kellett vinnünk dolgozatíráshoz a *gimibe*. Marci atya ennek a folyadéknak központi beszerzésétől makacsul eltekintett. Töltőtollat vagy pláne *tintenkulit* csak a matekdolgozatokhoz engedélyeztek. Nyelvtanáraink ragaszkodtak a 363-as, illetve 100-as jelzésű tollhegy (írásjavító) használatához.

A gigombolható bélésű, világos trencskót kaposvári keresztanyámtól örököltem. Utáltam, hisz *női* volt a gombolása. A tintatartót nyilván tudat alatt hordtam az angol alapanyagú, eredetét tekintve bizony hogy lövészárkok-ruhadarab egyik jókora külső zsebében. Így esett, hogy a borongós, csipős október végi napon a négyszögletes tintásüveg meggondolta magát. Dugóját a zsebembe pökte.

Rózsika, akiről ősszel, emlékezünk?, még csak azt tudtam, hogy időnként ugyanolyan álomszuszék, mint az örökös beszerzéssel bajlódó Marci atya, meglepetésemre tudott segíteni a tintafolton. Levágta alul a kabátot, a bélését is. Az így nyert anyagból a folt fölé (illetve hát mindkét oldalra) egy-egy még nagyobb zsebet varrt. Az alattuk lévő dolgokat jótékonyan leplezték. Igaz: a trencskó mindössze háromnegyedessé rövidült. De miután amúgy is elesett keresztapám végképp levetett lovaglónadrágjában és vattával kitömött negyvenhármas *utász*-csizmájában mászkáltam a télen, az eltérés a divattól se nem osztott, se nem szorzott. Még nyertem is a tintafoltból kifolyólag némi tekintélyt a fordított gombolás miatt heccelődő osztálytársaim előtt. A bejárónéni szerint végleg tűzre való Rózsika — ha már benne volt a munkában — átügyeskedte a gombolást is a másik oldalra. Ezzel a manőverével — hadd kacsintsak hozzá hosszan — *trencskóilag*: ismét férfivá avatott.

Bajzaék egyébiránt negyvenhét májusában, a locsolkodástól számított ötödik héten mondtak föl a házivarrónőnek. Állítólag Öcsi *érdeke* kívánta. Trencskóról abban a *blamázsban* szó se volt. A felmondás után Marci atya rajtakapott famulusa jó darabig örült tekintélynek örvendett kamaszosztályunkban. Úgy is, mint a természet titkainak őrizője és első letéteményese.

A pirossapkások

Az egysapkás szegényemberek közül a negyvenes évek második felében a hordárok bővültek magukhoz legjobban a szememet. Vassal *rádlizott* kétkerekű kocsijaikkal reggelként ott vonultak a szegedi Alsóvárosba vezető utcánkban. Már messziről piroslottak a gesztenyefák közül. Úgynevezett francia típusú tisztí csákót viseltek. Hatalmas rézszámokkal. A számok ezer fölött kezdődtek, ki tudja, minő rejtélyes besorolási alapelvből kiindulva.

Nem csökkent számuk a koalíciós időkben sem, egészen 1949-ig. A kétkerekű hevederes kocsikák véletlenül megmaradtak a háborúban. Igaz, rakományuk változott: az elegáns bőröndök és szabályos vesszőkosarak helyett mind több lett a hosszú nyelű járműveken a *betyárbátor*. Így nevezte jóapám a mind zűrzavarosabbá váló *pakkokat*. Egyszer élő disznót is láttam négy lábtól lekötözve egy trógerbátyó targoncáján. A böhöm mangalica sivi-tozását balhéra kész élénkséggel kísérték a lebombázott romházakkal ékes Szentháromság út sűvövényei. A főlháborodott disznónak sikerült elrágna az egyik kötelét. Lába a kerék küllői közé került, s fékezett. A félelmetes bajszerű óriás hordár megállt. Rettentőt köpött. Komótosan letette két támasztólábára a kocsit. Kiszabadította a halálhörgéseket hallató házibestia lábszárát a forgó csapdából. Azt hittük, megint megkötözi. De ő jobbat gondolt. Irtóztató öklével fejbecsapta a zsírnakvalót. A coca többé meg se mukkant. Az akkori filmek egyik rosszemberére, Juhász Józsefre emlékeztető pirossapkás csikorgó jancsiszögös bakancsában továbbcsörtetett.

Úgy hívták őt, hogy Bedő. A fordulat éve után villamoskalauzzá avanzsált. Róla alkotam azt a rigmust, ami vagy fél évre divatba jött a még papi gimnázium harmadik osztályában. „Lecsap Bedő s kegyed kidő” — ordítottuk egymásnak számtalanszor röplabdázás

közben. Az akkor divatba jött — szovjetektől tanult — labdajátékot természetesen még bőrfűzős, hármás focival játszottuk. Ha valakit ezzel egy leütés kupán talált, az csakugyan elcsöndesedett, mint a hordárkocsin a hízott disznó.

Legjobban fölpackolva mégsem a bivalyerős Bedő urat, hanem szintén szívós, de kicsi és göthös kollégáját láttam, nem sokkal a hordársereg nagyobb arányú létszámcsökkentése előtt. Az ő vezetéknevét nem tudtuk. Keresztneve talán Antal lehetett. Ám — találó — csúfnévként Tolnikámra módosult. Tolnikám csöndes emberke volt. A tolnikámozást úgy tűrte, mintha méltóságos igazgató úrnak szólították volna — persze még az ántivilágban, a besza badulás előtt. Első látásra nagyobb bizalmat keltett, mint a többiek — akik nem vetették meg a snapszbűzű laposüveget vagy bádognakulacsot. Tolnikám nem büzlött. De megbízója az első fuvar után rájöhett, hogy egyéb hátránya van: kitüntethették volna a nagyalföldi róna leglassabb hordárja címmel. Utcám kompániája — vagyis a pupákok — kezdettől ismerte ezt a feltűnő tulajdonságát. Az állomásra vonuló hordárregimentből mindig ő maradt utolsónak. Egyetlen oka volt erre. Az, hogy négy-öt lépés után rendszeresen lassított (a koci a lábának ütközött), majd bal kezével megvakarta jobb bokáját, és csak úgy haladt tovább. Miért csinálta? Rejtély. Tolnikámat utánozni ugyan utánoztuk, de lábvakarásában akkora méltóság volt, hogy indokait firtatni se mertük. Gyógypedagógus mamám szerint kényszeres mozdulatokat végzett olyankor. Hogy miért pont a jobb bokáján, s mindig bal kézzel, arra ő sem adott megnyugtató magyarázatot.

Vakarózó menetelése mellé egyszer aztán produkált egy még érthetlenebb utcai jelenetet a nagykörúti kocsmával szemben, a menetirány szerinti *bal oldalon*. Valami spórolós pali összerakható üveges könyvszekrényt szállított vele. Nem fektetve, hanem állítva rakták a targoncára; s könyvekkel teli. Talán azért, hogy ne kelljen külön, dupla költséggel szállítani a köteteket.

Tolnikám, ha lassan is, rendesen vont a elég jól rögzített Lingel rendszerű fatornyocskát. Egyensúlyát az elmaradhatatlan lábvakarástól se veszítette el. Mégse számított arra, hogy a körúton, korát megelőzőn *jobbra tartva* a kereszteződésben megjelenik a megvadult szódásló. Bakján a kocsis, aki már nem a gyepőt, hanem a kalapja karimáját markolta; életbiztosítás céljából.

Hordárunk felfogta a veszélyt. A lábvakarást követő pillanatban bal kezével eltolta magától a szódáskocsi rúdját, amely oldalbabökéssel fenyegette. A fékezéstől viszont a Lingel-polcok előreestek. S bár a horkoló kanca továbbrohant, a kötetekben rejlő szellemi termékek a részszámos hordársapkát leverve jutottak a kövezetre. Tolnikám — az üvegcserepek és a könyvkupac közepette — nem esett össze. Sokkot azonban kaphatott, világosított föl később a mamám. Ahelyett ugyanis, hogy leroskadt volna az ütközés után a rommezőn a járdaszélre — nyakában a hevederrel —, állva maradt. Jobb kezével föltette a piros sapkát, a ballal a jobb bokáját vakargatta. Mikor a szállítató idegesen s. k. kivette nyakából a hevedert és újólag pakolásra biztatta, rá se rántott. Közömbösen kilépett a rudak közül. Otthagya a cókókot, befordult a nagykörút téglajárdáján az állomás irányába.

Kocsija nélkül is szokott tempójában baktatott. Négy-öt lépés után vakart, aztán lépést váltott, hogy járásritmusa helyreálljon.

Nem láttuk többé soha. Kidőtt Bedővel ellentétben kalauz se lett belőle, a békésen döcögő villamoson. Nehéz is lett volna jegyet lyukasztania, pénzt kezelnie és indulást jeleznie, ha jó szokását meg akarta volna őrizni végig az útvonalon.

Ellenállhatatlan leszek

Zakabálással dúsitott kivonulást elégszer rendezett a szegedi Diákszövetség; a negyvenes évek vége felé. Fontos újság volt még, hogy meglett a testvérosztályunk; a szomszéd utcai leánykereskedelmi növendékeiből.

Expressz rövidtávfutónk, a szájhabzásra hajlamos Viktor ekkor vált ki átmenetileg a mi roppant furcsa latinórai alibi-rendszerünkől. Mióta személyesen megismerkedhetett a *testvérötödikünkbe* járó kreol Pannival, elkezdett ügyelni férfiúi méltóságára. Többé nem volt hajlandó parancsra begörccsölni nekünk.

Pedig azelőtt, ha szándékosan rájött az úgynevezett *happaré*, hatásos kifogást képezett a vérengző Telpes tanár úr szeszélyes dramaturgiájú *memoritel*-számonkérései közben. Segítségadás ürügyén ilyenkor akár három *szekundavárományost* ki lehetett menekíteni a *daciszagtól* füstölgő feleltetésből. Azokat, kik a legreménytelenebbül szorongtak padjaikban.

A mentés úgy zajlott, hogy Viktorunk — mlg javában hullottak az elégtelenek — egyszerűen átdőlt az ölembe a sorközön, s belekezdett szokott borzasztóságába: mímelte a rohamát. Kengyelfutó-vékony lába csakhamar kígyóként tekeredett össze. A szeme fölfordult. Emiatt — Telpes tanár úr Hannibál-kifejezésével — sürgősen *ante portas* kellett szállítanunk. Kivihettük az ajtók elé gyógykezelni, a folyosói vízcsaphoz.

A karthagói hadvezérré vonatkozó antik helyhatározást persze mindörökre megjegyeztük. Természetesen abban a viccesen ferde jelentésében, hogy „Hannibál azelőtt portás.” Tanultunk tanár úrtól egy másik csikorgó szóviccet még. Úgy hangzott, hogy *homines pisces*. Álmagyarítva: az emberek halnak.

Mi azonban, Viktor Ábris meg Panni fenyegető egymásra találása időszakában — súlyosbítva bukásra állók tömegével — nem voltunk képesek átérezni ezt a pihent agyi nyelvi tréfáját. Humora különben később sajnos kevesebbnek bizonyult az igazságtartalmánál. A sors szeszélyéből ugyanis a kiszámíthatatlan Telpes lett első holt tanárunk is. Azelőtt, mielőtt beléptünk abba az életbe, amibe kilépni gondtalanul szoktak iskoláikból a diákok.

Addig viszont csinálni kellett valamit a köz érdekében, hogy a bajnok Viktort régi formájához visszatértsük. Én akkor közösségi szellemű padtárs hírében állottam. Ezt az is bizonyította, hogy a Panni-szerelem bekövetkezte előtt én irányítottam a segélynyújtás menetét. Mihelyst gyorsfutónk adott jellemre a térdemre hanyatlott, én körülpillantottam az osztályban. Fölmértem: kik lehetnek aznap, akik egyáltalán nem készültek. Cviklit kihagytam. Óróla Telpes tanár úr *publikusan* lemondott. Am a többi nyolc-tíz segélyt kérő szemű *fráter* közül már a pillanatra hagyatkozva kényszerültem kiválasztani a legveszélyeztetettebbeket. Villámsebes döntésem után fölnyújtottam jobb kezemet. Tanár úr elrendelte a bajnok *exportálását*. Én meg név szerint (!) kijelöltem az *auxiliát*, azaz a segélynyújtó hármast, amely kicipelte. Magamat soha nem választottam; szerencsére érdekelt a tárgy, a bezúgás nem fenyegetett.

Bajnokunk szerelme Panni iránt károsan keresztezte csalafinta önszegélyegyletünket. Osztálytársunk adni kezdett öltözködésére. Szüleivel hosszú nadrágú típusöltönyt vétetett. Reggel cipőt pucolt, s ott silbakolt a kerisarkán, hogy köszönthesse Panniját. Nemesgyszer — *horribile dictu* — hazakísérte! Jóllehet, ő a francos Felsővárosban, a bársonyarcú lányka ellenben — mint kitűnt — mifelénk, az alsóvárosi templomtér mellett lakott.

Udvarlási körülményei közt Viktor nem tehette meg, hogy hetente menetrendszerűen és kölykösen rohamot kapjon. Tartott attól, hogy Panni — a testvérosztálybeli összpletykákból — megtudja ritka betegsége furcsa alkalmazását, s kineveti miatta, de — hogy ismét latinos kifejezést használjak — *minimo kalkulo* kiábrándul.

Máig se tudom, hogy a bajnokot miféle nyavalya törte tulajdonképp. Sportolni simán engedte az iskolaorvos. Tornaórán se jött rá a baja sohasem. Különösebben rossz tanuló se volt, talán csak nagyon izgulós meg nagyon szerepelni vágyó. Ettől a kibékíthetetlen ellentétől rándulhatott néha össze, akaratlanul, amit aztán mi — valljuk be: kissé kegyetlen *manipulációval* — célszerűen ki-kihasználtunk.

Megszakítatlanul folytathattuk volna a közügyet, egészen tanár úr szomorúan hirtelen távozásáig, ha be nem vág Ábrisnak ez a magánügye; a Pannival. Kora tavasztól meg voltunk

velük löve. A szaporodó kivonulásokon lánytestvérosztályunk nőiesedő tagjaival mind tanácstalanabban zakatoltunk.

A teendő egyértelműen adva volt: le kell szakítani Panniról a bajnokot. Ettől majd helyreáll a hamis világrend — a latinórán. Megint a véletlen hozta, hogy ismét én működhettem közre az áhított *retrogradáció*, vagyis visszalépés érdekében. A május elsejei fölvonuláson egymás mellett menetelt a két testvér-középiskola. Kiszúrta egy dundi szőke lányt. Méghozzá a hetedikből! Biztos azért tűnt föl, mert nekem akkor még ösztönös ízlesem, neki meg roppant gömbölyded formakultúrája volt. Kiderült: fél nővére a kecses Panninak; aztán satöbbi. *Summa summarum*: a virsli- és sörszagú új ligetben édes kettősünk oszolja után hamarosan majdhogynem felnőtt andalgássá fajult. Csupán az zavart mind többször, hogy a karcsú fekete Panni, oldalán a típusruhás Viktorral, örökké nőies nővérkéje sarkában tekergett, és undokul belém kötött.

Az incidens mégis csak a templomtéri utcabálon keletkezett. A zsendülő fű illatától gőzös alkonyon a villogó fogú Panni a második foxnál otthagya bajnokát. Fejecskéjét a mellemre bújta. Én nem állhattam ellene rohamának, amitől mélyérzésű osztálytársam belőle tartósan kiábrándult.

Három nap szálltán megint hajlandónak mutatkozott rohamcirkuszt rendezni az osztálynak. Igaz: eleinte jóízlelésből *nem* az én ölemben hanyatlott. Csak akkor állt köztünk helyre a *pax*, mikor — férfi a férfival — megbeszéltük: hülyék a nők, visszahúzzuk a rövidnadrágot.

Május közepétől újfent én irányítottam az *auxiliákat*, hogy némely rászorulókat a második — már osztályisméltést jelentő — elhasalástól megmentsünk.

Arról azért mégse szóltam Viktor Ábrissnak, hogy mi folyik továbbra is a két féltékeny lány meg köztem az alsóváros tájain. Nehogy még egyszer meggondolja magát a más fordulatokkal is majdnem egybeeső évszázad előtt.

SZALAY LAJOS GRAFIKÁJA